

Føroyskir bókstavarir

Ikki bara skúlin, men eisini heimini og samfelagið alt ávíkka næmingar. Greinarlæranin einsamallur hevur tí ilt við at læra sínar næmingar tað, ið hann av royndum heldur vera rættast, um so er, at onnur tvíhaldur um annað.

Danskir stavir ella føroyskir

Tað er almenn sannroynd, at sít egna móðurmál er torførari enn onnur mál at læra at skriva rætt, rimiliga tí tað verður lært ígjøgnum oyrað, hini málini (vanliga) ígjøgnum eygað.

Í føroyskum er tann trupulleikin afturat, at áðrenn nakar nakrantíð fekk undirvísing í føroyskum skriftmáli, høvdu vit aldagamla siðvenju við donskum. Henda gamla siðvenja við øðrum máli enn móðurmálinum hevur alt til henda dag gjørt og fer ivaleyst í nýskur ættarlið afturat at gera, at fjóld av fólki í Føroyum nevniir ikki bókstavirnar á føroyskum, men nevniir teir heldur á donskum. Ílt er at læra gamlan hund uppi at sita.

Tað fekk kanska ongan serligan praktiskan týðning, at gamli danski skúlin saman við øðrum umstøðum hevði við sær, at hjáljóðini /h/ og /k/ mangastaðni vórðu framborin sum [há] og [ká] fyrri „há“ og „ká“, eisini noyddu summir lærarar næmingar norðast í Føroyum at siga „há“ og „ká“ fyrri tað, sum hjá teimum altíð hevur itið [ha:] og [ka:].

Trupulleikar

Trupulleikinum við ávíkavist /a/ og /æ/, /i/ og /y/, /l/ og /j/ slepst illa frá (t.d. „far - fer - fer“, helst á Suðuroymáli); men høvdu vit altíð nevnt hesar stavir við rætta føroyska heitinum og annars gjørt minni burtúr, vóru stavsetingartrupulleikarnir við hesum stovum eisini munandi minni.

Bókstavir og ljóð

Í skriftmáli í livandi nýtslu svarar stavsetingin ikki til ljóðskrift. Tað frægesta at nærkast onkrum, sum líkist til ljóðskrift, er at skriva eitt málføri (dialekt) heldur enn eitt tjóðarmál. Tað royndu J. C. Svabo við Vágamáli og Jákup Jakobsen við Havnamáli.

/a/ = [ea] og [a]?

Í føroyskum nevna summi bókstavin /a/ við ymiskum nøvnum, eftir umstøðum helst á donskum, stundum á føroyskum. Vit mugu gera okkum greitt hetta, at á ymiskum málum merka bókstavir ymis ljóð og eita ymist frá einum máli til annað.

Takið enskt /a/: tað eitur (skrivað við føroyskari stavseting) „ey“, og eitt nú orðið „late“ stavast á enskum „el - ey - ti - i“; men bókstavurin skiftir ikki navn

í orði sum t.d. „land“, sum á enskum stavast „el - ey - en - di“, hóast hetta orðið ikki verður framborið við nýskur „ey“.

Á føroyskum (Hammershaimbs stavseting) er reglufast, at hvør bókstavur, ið merkir sjálvljóð, umboðar 2 ymisk (høvuðs)ljóðvirið, eitt, tá ið hann merkir langt sjálvljóð, annað, tá ið hann merkir stutt sjálvljóð. Men fyrri tí eigur bókstavurin ikki at hava tvey nøvn.

Takið til dømis føroyska bókstavin /o/ í orðnum „vol“ og „voldi“; í fyrri førinum ljóðar hann, sum hann eitur, í seinna førinum sum eitt [á] - [væld].

Ella vit taka bókstavin /e/ í „vel“ og „veldi“; her er sama søgan: í fyrri førinum ljóðar bókstavurin, sum hann eitur, í seinna førinum sum eitt [á].

Og soleiðis kundu vit hildið fram: *Tá ið sjálvljóðið er langt, ljóðar tað, sum bókstavurin eitur; er tað stutt, ljóðar tað øðrvísi (tað er „opnari“).*

Í summum førum falla stuttu ljóðviriðini hjá ymiskum bókstavum saman: tað hoyrist eingin munur á orðnum „gott“ og „gátt“, og hetta veldur rimiliga stavsetingartrupulleikar, so at summi kundu skriva um „gottina“ fyrri „gáttina“. Sunnanfyri kemur eisini stutt /o/ uppi, so at ikki hoyrist munur á, um troyggjan er „tornað“ ella hon er „tórnað“.

Vit nevna sostatt bókstavirnar eftir tí langa ljóðviriðinum, tá ið teir umboða sjálvljóð.

Hetta geldur eisini fyrri bókstavin /a/: Hann má eita tað sama, annaðhvørt vit stava eitt orð sum „val“ ella „valdi“.

Ymisk heiti til sama stav kundu ikki annað enn hava ørkymlandi trupulleikar við sær, ikki minst hjá teimum, sum enn ikki duga at lesa, men skulu fara undir at læra tað. Hugsu tær, at bókstavurin /o/ í „lon“ skuldi skift navn í orðnum „lond“, so at hann ikki altíð eitur [o], men stundum eisini [á]. Tað skal vera eitt gløgt barn, sum 7-ára gamalt ikki ørkymlast av tilfíkkum skifti.

a og æ

Onnur skilja fímillum bókstavirnar /a/ og /æ/ soleiðis, at tann fyrri verður nevndur á donskum og hin seinna á føroyskum. Men teir hava báðir sama ljóðvirið og mugu tí verða nevndir við sama navni! So leingi teir hava ymisk nøvn [a:] og [ea], umber seg ikki, at teir meir ella minni verða nýttir til at umboða tað ljóðvirið, ið teir verða nevndir við. Summi siga, at tey halda seg hoyra, nær tey skulu skriva /æ/ og nær /a/. Tað er sjálvandi av hesi orsök, at eitt nú orðið „næstan“ so ofta verður skrivað við /a/ og t.d. „at vaða“ við /æ/. Men hvør hevur kanska

sæð orðið „flagg“ skrivað við /æ/!

Eins og „g - o - te - te“ sigur „gott“, [gát] og ikki [got], so sigur „ef - ea - es - te“ líka væl „fast“ sum „fæst“; og „ef - ea - err“ sigur líka so væl „far“ sum „fær“.

i og y

Tað var tann tíð, tá ið føroyingar somuleiðis skiltu millum /i/ og /y/ við at nevna teir á donskum, hóast teir á føroyskum hava eins ljóðvirið. Men dansk /y/ hevur nakað sama ljóðvirið sum føroyskt stutt /ú/. Úrslitið var hareftir: fyrri stutt /ú/ varð nýttur stavurin /y/. Allir lærarar lögdu ikki ósiðin av samtiðis, og tá var mest sum fast, at hjá teimum burturav skrivaði 4. hvør næmingur í 7. flokki orð sum „kúnna“ og „brúnna“ við /y/.

„Fyrri“ og „seinna“

Í eftirmálinum til Stav-ingarbókina 1907 nevniir A. C. Evensen »soleiðis: „hitt fyrri ae-ljóðið“ og „hitt seinna ae-ljóðið“ eftir teirra plássi í bókstavaraðinum; men tað er sama ljóðið. « M. A. Jacobsens Rættsskrivingarreglur siga stutt og greitt: »a og æ (fyrri og seinna ea) verða framborin eins.«

Hetta eru rimilig heiti til at skilja millum bókstavirnar, *tá ið tað er neyðugt, men órimiligt, tá ið óneyðugt er at skilja millum teirra.* Orðið „til“ verður stavað „te - i - el“. Annaðhvørt barnið skal stava seg ígjøgnum eitt orð, ella tað skal skriva, er tað bara ørkymlandi at siga „te - fyrri i - el“. Sama er í lesing við orðnum „fyl“; tað stavast „ef - i - el“. Einans í skrivning, stavseting, er neyðugt at nevna bókstavin „seinna [i]“.

Hetta hevur við sær, at so leingi barnið bert lærir at lesa, er rimiligt ikki at siga um báðar bókstavirnar annað, enn at teir eita „i“. Sjálvandi er tað sama við /ú/ og /ý/ og við /a/ og /æ/.

/a/ eitur [ea], og /æ/ eitur eisini [ea], eins og /h/ eitur „há“, og /H/ eitur eisini „há“, og einans tá ið tað er neyðugt í rættsskriving, verður skilað til, um vit skulu nýta „litla“ ella „stóra“ /h/.

Og við tað at teir fyrru stavirnar í hesum stavapørnum eru so nógvur ferðir vanligari í málinum enn teir seinnu, er av leið at blása hinar seinnu upp til nakran stóran trupulleika í rættsskrivingini. Teir eru ikki annað enn undantøk!

Og í barnastílinum eru nógv tey vanligastu undantøkini: *mær, tær, sær, væl, ær, spæla, næstan, rætt; fyrr, fyrri, fyrst, fylgdu, yvir, hyggja, bygð.*

Y-trupulleikarnir eru ikki nevniirverdir í byrjanarundirvísing. Teir verða eins og onnur undantøk tikniir so hvørt, sum komið verður

fram á teir.

Seinni, t.e. í 5.-6. flokki og uppeftir, eigur harafturat at verða lært um umljóð:

Finna vit /á/ í nær skyldum orði, so hevur hitt orðið /æ/; t.d. „læs“ → „at læsa“; „at náa, námind“ → „hann nær“, „nær - nærri - næst“.

Finna vit /u/ ella /ó/ í nær skyldum orði, so hevur hitt orðið /y/; t.d. „teir lugu, hava lógið“ → „lygn“; „ungur“ → „yngri, yngstur“.

Og (við striku uppiyvir) finna vit /ú/ ella /ó/ í nær skyldum orði, so hevur hitt orðið /ý/; t.d. „krúna, króna“ → „at krýna“; „bróta“ → „brýtur“ o.s.fr.

Annars er at hyggja í orðabók.

Samanumtøka

Tað lættir munandi um bæði byrjanarlesing og serliga rættsskriving, at ikki bert teir flestu, men allir bókstavir verða nevndir eftir tí langa ljóðviriðinum, tá ið teir merka sjálvljóð. Bæði /a/ og /æ/ eita sostatt [ea], /i/ og /y/ eita báðir [i].

Við tað at í øllum teksti eru a, i, í nógv vanligari enn æ, y, ý, er rimiligt at rokna hesar seinnu sum undantøk, og einans tá ið tað er neyðugt í rættsskriving, verður skilað til, um vit skulu nýta „fyrri“ ella „seinna“.

Uppiskoyti

Norðast í Føroyum hevur langt /á/ sama ljóðvirið sum stutt /a/ og /æ/ - „lásið er læst“ - [la:si er last] - /á/ er einasti bókstavur, sum á føroyskum av røttum kann eita og norðanfyri eigur at verða nevndur eins og dansk /a/. Har fellur eisini náttúrligt at lata bókstavin /á/ umboða hetta langa [a:] - ljóðið í fremmandadordum; og tað hevði valla verið óráð at tikið eftir. Tá verður strikan uppi yvir /a/-num eisini at merka herðingina. Hesum stendst minni ruðuleiki av, enn sum er, at bókstavurin /a/ stundum skal umboða langt [a:] (ba'nan), stundum [ea] - [beanan]. Her er tíverri, sum er, einki óvanligt at villast t.d. í orðnum „ravar“, [reavar] á kalva ella fremmandadordi [ra:var] („Hann gongur og ravar“). Nú hoyrist eisini í taladum máli um fugl, sum lavar við veingjunum, at hann [la:var], tó at „at lava“ er føroyskt orð og verður, eigur at verða, framborið [leava]!

Jeffrey Henriksen

Starv sum sölufólk

Vit sóknast eftir einum yngri sölufólki til gólvdeild okkara á Hjalla. Starvið umfatar avgreiðslu av kundum í handlinum og telefon, klárgering av orðum, mót-tøka av vøru, annars alt vanligt arbeiði í handlinum. Eisini er møguleiki saman við deildarleiðaranum at tilrættaleggja arbeiðsgongdina og luttaka í innkeypnum. Talan er um eitt spennandi starv har tú kemur at umgangast nógv fólk dagliga.

Vit vænta at tú:

- ert fyrirkomandi og nærlagdur
- hevur lætt at koma í samband við fólk
- kanst arbeiða sjálvstøðugt
- ikki ert bangin fyrri at taka ábyrgd
- ert samarbeiðsvilligur
- sterkur og góðan rygg
- hevur starvast í handli áður og hevur kunnleika til EDV. (Hetta er tó eingin treyt).

Hevur hetta starvið tín áhuga so send okkum nakrar reglur um teg sjálvan saman við prógvi og hvar tú hevur starvast áður.

Ætlan okkara er at seta starvið sum skjótast.

Vilt tú vita meira um starvið so ring til okkara. Tlf. 13825 Erland ella Sólbjørn.

Vøruhúsið á Hjalla

Postbox 1019
110 Tórshavn

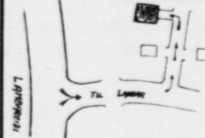

ÚTSØLA!

Hesa og komandi viku selja vit

ALLAR TOY-METURVØRUR ÷ 30%

Áv AÐRARI ÚTGERÐ lata vit samstundis ÷ 10%

Diana Jacobsen
627 Lamba - Tlf. 48124

OPIÐ: Mánad.-fríggjad. frá kl. 13.00-17.30
Leygardag trá kl. 10.00-13.00

FLOGFRAKT * SJÓFRAKT

SAFARI TRANSPORT
GREIDA ALLAN FLUTNING & ØLL PAPPÍR

Tlf. 12222